

УДК 378.1:316.7

KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI MIĘDZYKULTUROWEJ STUDENTÓW PEDAGOGIKI

Szczurek-Boruta Alina

University of Silesia in Katowice,
Faculty of Ethnology and Educational Science, Institute of Education,
Department of Social Pedagogy and Intercultural Education, Poland
alina.szczurek-boruta@us.edu.pl

Abstract: The problem of intercultural communication in a multicultural world is becoming particularly important both from individuals perspective and its personal good, as well as from society interests point of view, the functioning of its institutions and performance of its tasks. In the article I pay attention to the acquisition of intercultural competences as well as intercultural education activities and experiences in the field of shaping pedagogy students intercultural competences.

Key words: intercultural competence, teacher, student, intercultural education.

Wstęp. Problem komunikacji międzykulturowej w wielokulturowym świecie nabiera obecnie szczególnego znaczenia zarówno z punktu widzenia jednostki i jej osobistego dobra, jak i z punktu widzenia interesów społeczeństwa, funkcjonowania jego instytucji, realizacji jego zadań.

Wielokulturowość postrzegana jest z jednej strony, jako szansa dla współczesnych społeczeństw, z drugiej zaś niepokoi, bo stwarza wizję rozpadu jedności kulturowej, uważanej za pożądaną drogę funkcjonowania państwa [1–4].

W opracowaniu tym wskazuję na edukację międzykulturową jako strategię służącą nabywaniu kompetencji do komunikacji międzykulturowej w warunkach wielokulturowości. W edukacji międzykulturowej staramy się zbudować pomosty zrozumienia z Innymi, podejmowanie takich starań jest nie tylko powinnością etyczną, ale i palącym problemem, naszych czasów. Nieustanne uczenie się w kontaktach międzyludzkich i uwrażliwianie kulturowe w bezpośrednim kontakcie z innością, to istotne warunki nie tylko do kształtowania się tożsamości ludzi świadomych siebie, swoich możliwości, ale i kultury pedagogicznej społeczeństwa, warunki integracji społecznej. Takie spojrzenie na edukację międzykulturową określa jednocześnie zadania dla poszczególnych społeczeństw, różnorodnych środowisk wychowawczych (rodzinnych, szkolnych, pozaszkolnych w otoczeniu lokalnym) dotyczące przygotowania do życia na zasadach równorzędnego spotkania kultur, z odchodzeniem od przejawów kolonizowania świadomości mniejszości przez kulturę dominującą.

Zakładam, że komunikacja między ludźmi jest kluczem do rozwiązywania współczesnych problemów społecznych, edukacyjnych i innych. Zrozumienie innych ludzi nie jest łatwe. Należy bowiem spojrzeć krytycznie na to, jak sami postrzegamy i interpretujemy świat, umieć spojrzeć na świat oczyma innych ludzi. Umiejętność tą zawdzięczamy zdolności do empatii, którą możemy rozwinąć poprzez uczenie się skutecznej komunikacji z Innymi.

Komunikację międzykulturową określa się jako „akt rozumienia i bycia rozumianym przez audytorium o innej kulturze” [5, s. 11]. Jest ona traktowana jako pewne zjawisko ze sfery porozumiewania się ludzi różnych kultur i analizowana pod kątem biorących w niej udział partnerów oraz kontekstu, w jakim ma miejsce.

Kompetencja międzykulturowa w dużej mierze oparta jest na niemierzalnych komponentach, takich jak postawy i opinie [6, s. 70–71].

Zainteresowanie kompetencją międzykulturową wynika z faktu, że warunkuje szacunek wobec inności oraz świadomość własnej tożsamości, stwarza możliwość lepszego i skuteczniejszego współdziałania, opartego na dialogu, którego niezbędnym elementem staje się znajomość kultury własnej i obcej. To, w konsekwencji, prowadzi do konieczności kształtowania w procesie edukacji wrażliwości oraz świadomości językowej, odgrywającej istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości kulturowej.

Nabywanie kompetencji międzykulturowej.

Kształcenie międzykulturowe traktowane jest jako proces kształtujący osobowość uczących się, a więc „proces, w trakcie którego dochodzi do zmian w zakresie wiedzy, postaw oraz emocji” [7, s. 121]. Odwołuję się do modelu cyklicznego, zakładającego, iż nauczanie i uczenie się jest procesem ciągłego zdobywania i rozwijania wiedzy, umiejętności, postaw oraz świadomości. W tym sensie, nabywanie kompetencji międzykulturowej będzie ujmowane jako proces stałego wzrastania osobowościowego oraz świadomościowego, które wymaga zaangażowania emocjonalnego oraz silnej motywacji.

Przykładem cyklicznego modelu kształcenia międzykulturowego jest model kulturowego doświadczenia (The Cultural Experience) Patryka R. Morana [8, s. 15–19], który zakłada, iż nabywanie kompetencji międzykulturowej polega na kulturowym doświadczeniu, które odbywa się na czterech poziomach: Knowing About; Knowing How; Knowing Why; Knowing Oneself.

Kształcenie międzykulturowe jest wieloetapowym procesem [7, s. 116–155], obejmującym nie tylko wiedzę o obcej kulturze, ale przede wszystkim umiejętność odpowiedniego jej zastosowania w danej sytuacji, postawę otwartości wobec ludzi reprezentujących odmienny krąg kulturowy oraz wysoki poziom motywacji uczących się, niezbędny do konfrontacji z odmiennością oraz warunkujący rozwój uczenia się międzykulturowego [9, s. 25–31]. W tym sensie, punkt wyjścia kształcenia międzykulturowego stanowi otwartość i chęć zrozumienia różnorodności kulturowej i językowej. Takie podejście prezentowane i przyjmowane jest na gruncie rozwijanej od ponad dwudziestu lat edukacji międzykulturowej [10, s. 27–33; 11, s. 15–46]. Edukację międzykulturową można rozpatrywać w kategoriach praktyki w warunkach spotkania (dialogu) kultur, lecz także – w określonych okolicznościach środowiska, w którym jest realizowana – w kategoriach praktyki edukacyjnej w warunkach konfliktu kultur. Paradoksalnie, więc edukacja międzykulturowa może być pojmowana jako przygotowująca do stawienia czoła istniejącym w przestrzeni społecznej konfliktom, antynomiom, ambiwalencji.

Rozwój kompetencji międzykulturowej jest wynikiem poznawania kultury, które może odbywać się w sposób bezpośredni – poprzez stykanie się z odmiennym sposobem bycia i myślenia w trakcie spotkań z ludźmi pochodzącymi z odmiennego kręgu kulturowego, bądź w sposób pośredni – dzięki materiałom dydaktycznym wykorzystywanym na zajęciach. W drugim przypadku niezwykle istotną rolę odgrywa nauczyciel, który spełnia rolę pośrednika między kulturami [12, s. 25–49].

Działania i doświadczenia edukacji międzykulturowej w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej studentów pedagogiki.

Kształtowanie kompetencji międzykulturowej uczniów jest zadaniem nauczycieli i odbywa się przy ich udziale. Warto zatem poznać podejście przyszłych nauczycieli do tych kwestii oraz świadomość działań w tym zakresie. Badania przeprowadziłam w latach 2012-2013, objęły 300 studentów kierunku pedagogika Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie, Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, którzy systematycznie uczestniczą w zajęciach z zakresu edukacji międzykulturowej. W badaniach zastosowano kwestionariusz ankiety oraz pogłębione wywiady.

Odwołuję się w tym miejscu do doświadczeń własnych w pracy ze studentami, tzn. prowadzenia przedmiotu edukacja wielokulturowa i międzykulturowa. Działania w zakresie praktyki edukacji międzykulturowej na kierunku pedagogika w cieszyńskim ośrodku akademickim prowadzę od roku 2002.

Większość badanych (90%) deklaruje chęć pogłębiania wiedzy dotyczącej innych kultur (zagadnienia związane z historią, polityką i gospodarką, poznawania zwyczajów życia codziennego mieszkańców innych krajów oraz autorytetów cenionych w innych kulturach).

Studenci (80%) są przekonani o swojej empatii, odporności emocjonalnej, poczuciu własnej wartości oraz wrażliwości. Deklarują chęć podejmowania działań przyczyniających się do kształtowania pozytywnego stosunku emocjonalnego uczniów do reprezentantów innych kultur.

W ramach kształcenia akademickiego podejmuje się działania na rzecz kształtowania otwartości na reprezentantów innych kultur. Obejmują one:

analizowanie ze studentami zachowań charakterystycznych dla przedstawicieli innych kultur i porównywanie ich z zachowaniami Polaków; analizowanie podobieństw i różnic między językiem polskim a np. angielskim w różnych sytuacjach życiowych oraz rozwijanie gotowości do ich zaakceptowania i poszanowania; kształtowanie gotowości do nawiązywania kontaktów; kształtowanie gotowości do rozumienia różnych punktów widzenia. 75% badanych deklaruje, że podejmie tego typu działania w przyszłości.

Nabywanie kompetencji międzykulturowej polega na kulturowym doświadczeniu, które odbywa się na czterech poziomach. Odwołując się do cyklicznego modelu kształcenia międzykulturowego, modelu kulturowego doświadczenia (The Cultural Experience) Patricka R. Morana zilustruję przebieg tego procesu wypowiedziami studentów wskazującymi na ich doświadczenia i działania w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej.

Knowing About – gromadzenie informacji oraz wiedzy odnośnie języka i kultury docelowej;

„Czytamy teksty o codziennym życiu i zwyczajach reprezentantów innych kultur, opowiadamy o własnych przeżyciach i historiach z tym związanych, oglądamy filmy”;

Knowing How – nabywanie umiejętności właściwego zachowania się językowego i pozajęzykowego w konkretnej sytuacji;

„Stwarzamy sytuacje, w których wcielamy się w role innych osób, by poradzić sobie z trudnymi sytuacjami”;

Knowing Why – odkrywanie i rozumienie systemu wartości, sposobów postępowania i postrzegania specyficznych dla danej kultury;

„Rozmawiamy, analizujemy i porównujemy tradycje i zwyczaje danej grupy kulturowej”;

Knowing Oneself – refleksja nad systemem wartości własnej kultury, który determinuje ludzkie zachowanie oraz zdobywanie wiedzy o własnym „Ja”.

„Szczepujemy prawo do własnego zdania i otwartego wyrażania swoich poglądów”;

Badani studenci w trakcie zajęć stwarzają sytuacje komunikacyjne, umożliwiające wymianę myśli oraz poglądów. Aktywizują swoje działania, wyzwalaają zaangażowanie emocjonalne, doświadczają odmienności kulturowej w kontekście sytuacji życia codziennego.

Kluczową rolę w rozwijaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego do reprezentantów innej kultury odgrywają metody wyzwalaające zaangażowanie emocjonalne, motywujące dzieci do aktywności. Bardzo istotne jest również wchodzenie w role innych osób, co sprzyja nauce osiągnięcia kompromisu i zrozumienia na drodze negocjacji i dialogu.

Na ćwiczeniach stosowane są metoda projektów, drama, bajkoterapia, zajęcia relaksacyjnych, które pomagają nabyć odporność emocjonalną na frustrację i niepowodzenia związane z życiem.

Studenci pedagogiki przyszli nauczyciele są świadomi korzyści, jakie płyną z kształtowania kompetencji międzykulturowej we wszystkich jej wymiarach, czyli wiedzy, stosunku emocjonalnego oraz zachowań. A ma ona znaczący wpływ na przebieg procesów komunikacyjnych, umożliwia porozumienie, wzajemne zrozumienie oraz rozwijanie bogactwa kulturowego.

Konkluzje. Rozumienie i umiejętność refleksji nad własną i obcą kulturą, to warunki umożliwiające efektywną komunikację oraz kształtowanie i rozwijanie kompetencji międzykulturowej. Świadoma refleksja stanowi jeden z fundamentów edukacji międzykulturowej, ponieważ sprzyja głębokiej introspekcji i zrozumieniu ludzkiego postępowania.

Przedstawiona krótka charakterystyka doświadczeń w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej studentów pozwala na sformułowanie wniosku, iż trening międzykulturowy jest niezbędny w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji międzykulturowej. Poczucie wspólnoty, umiejętność swobodnego porozumiewania się z przedstawicielami innych kultur pozwala na wychowanie w duchu tolerancji i otwartości na Innych oraz wzajemnego zrozumienia i porozumienia, co również umożliwia wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów.

Refleksja nad kompetencją międzykulturową prowadzi z jednej strony do zauważenia, że może być ona rozumiana jako niezbędny czynnik, pozwalający na spotkanie z innymi kulturami, które jest pozbawione uprzedzeń i stereotypów, umożliwiające tym samym wzajemne zrozumienie i porozumienie. Z drugiej strony jej rozwój jest rezultatem poznawania kultury.

Bibliografia:

1. Fukuyama F., Klęska wielokulturowości. Przekład S. Kowalski, „Gazeta Wyborcza” 3–4 lutego 2007, s. 19–20.
2. Mamzer H. (red.), Czy klęska wielokulturowości? Poznań 2008, Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
3. Szczurek-Boruta A., Od wielokulturowości do międzykulturowości – od edukacji wielokulturowej do edukacji międzykulturowej. In: D. Rozmus, S. Witkowski (red.), Regionalizm w szkolnej edukacji. Wielokulturowość Zagłębia Dąbrowskiego. Sosnowiec-Dąbrowa Górnicza – Będzin 2009, Instytut Zagłębiowski Wyższej Szkoły HUMANIRAS. Muzeum Miejskie „Szygarka” forum dla Zagłębia Dąbrowskiego.
4. Golka M., Imiona wielokulturowości, Warszawa 2010, Wydawnictwo MUZA.
5. Mikułowski Pomorski J., Komunikacja międzykulturowa, Kraków 1999, Akademia Ekonomiczna, s. 11.
6. Komorowska H., Intercultural competence in ELT syllabus and materials design, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2006, vol. VIII, s. 70-71.
7. Białek M., Kształcenie międzykulturowe w edukacji językowej, Wrocław 2009, Oficyna Wydawnicza „Atut”, s. 121.
8. Moran P.R., Teaching Culture: Perspectives in Practice, Boston 2001, MA: Heinle & Heinles. 15-19.
9. Szczurek-Boruta A., Uczenie się międzykulturowe – ku tożsamości wielowymiarowej i integracji społecznej. „Ruch Pedagogiczny” 2012, nr 4, s. 25–31.
10. Lewowicki T., W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie, Katowice 2000, Wyd. UŚ, s. 27-33.
11. Lewowicki T., Edukacja międzykulturowa – bilans otwarcia 2012. „Edukacja Międzykulturowa” 2012, nr 1, s. 15–46.
12. Białek M., Gackowska A., Goicoechea N., Sanz E., Rozwijanie międzykulturowej kompetencji komunikacyjnej w procesie glottodydaktycznym, [w:] M. Białek, A. Gackowska, R. Lewicki (red.), Kompetencja międzykulturowa w kształceniu nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej, Wrocław 2006, Oficyna Wydawnicza „Atut”, s. 25–49.